

Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development

Autumn 2022, Vol.3, No.3, Serial Number 11, pp 83-101

doi 10.22077/vssd.2022.5196.1095

Factors Influencing the Migration of Rural Youths in Ardabil Province Based on a Mixed Method

Ahad Norouzzadeh^{1*}

1. Assistant Professor, Department of Management, Germi Branch, Islamic Azad University, Germi, Iran.

*Corresponding author, Email: ahadnorouzzadeh@gmail.com

Keywords:

Rural Migration, Youth Migration,
Mixed Method, Ardabil

Abstract

During the last three decades, Iranian society has widely experienced the phenomenon of migration from rural to urban areas and its socio-economic consequences. The growth of marginalized population, the emergence of new subcultures, the decline of agricultural production and the increase in the number of unskilled and semi-skilled workers have been the first and most obvious aspects of this phenomenon. This study was conducted to investigate and analyze the factors affecting rural youths' migration in Ardabil province in two phases, qualitative (Grounded Theory) and quantitative ones. Semi-structured interviews were used to collect data in the qualitative phase. In the qualitative phase, the population were 30 general directors and deputies of Organization of Agriculture Jihad, Sports and Youth Department, Rural Cooperatives, Banks of the Province, and Nomads Affairs Department, who were coded after theoretical saturation during the interview. The population of the quantitative phase were 280 young people living in rural areas of Ardabil province, out of whom 162 people were selected based on Morgan Table and stratified random sampling. Once undergoing a continuous process of open, axial and selective coding, the obtained data was organized in the form of 90 open codes, 59 concepts, 15 categories and 6 classes (intervening conditions, causal conditions, pivotal conditions, consequences, strategies, and contextual conditions). Finally, using Smart PIs software, the fit of the obtained model was verified and all significant relationships were identified. The results show that the most important reasons for rural youth migration include the deterioration of houses and place of residence, social status and reputation in the city, difficult access to agricultural and livestock services, achieving their aspirations in cities, security and stability in urban life, and access to information and mass media.

Received:

12/Mar/2022

Accepted:

26/Jul/2022

How to cite this article:

Norouzzadeh, A., (2022). Factors Influencing the Migration of Rural Youths in Ardabil Province Based on a Mixed Method. *Village and Space Sustainable Development*, 10.22077 .101-83 ,(3)3/vssd.2022.5196.1095.

فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره سوم، شماره سوم، پیاپی یازدهم، پائیز ۱۴۰۱، صفحات ۱۰۱-۸۳

doi 10.22077/vssd.2022.5196.1095

عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل با روش آمیخته

احد نوروززاده*

۱. استادیار گروه مدیریت، واحد گرمی، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمی، ایران.

* نویسنده مسئول، ایمیل: ahadnorouzzadeh@gmail.com

چکیده

جامعه‌ی ایران طی سه دهه‌ی اخیر به شدت درگیر پدیده مهاجرت از روستا به شهر و آثار و تبعات اجتماعی اقتصادی آن بوده است. رشد جمعیت حاشیه‌نشین، ظهور خرده فرهنگ‌های جدید، کاهش تولیدات کشاورزی و افزایش تعداد کارگران غیرماهر و نیمه‌ماهر از نخستین و بارزترین وجوه این پدیده بوده است. این پژوهش نیز با هدف بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی در استان اردبیل در دو مرحله کیفی (داده بنیاد) و کمی انجام گرفته است. به منظور جمع‌آوری داده‌ها در بخش کیفی از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است. جامعه‌ی آماری برای بخش کیفی مدیران کل و معاونین سازمان جهاد کشاورزی، اداره ورزش و جوانان، تعاون روستایی، بانکهای استان و اداره امور عشایری به تعداد ۳۰ نفر انتخاب، که بعد از اشیاع نظری در مصاحبه، فرآیند کدگذاری انجام گرفت. جامعه‌ی آماری بخش کمی نیز تعداد ۲۸۰ نفر از جوانان ساکن روستا در استان اردبیل بودند که بر اساس جدول مورگان تعداد ۱۶۲ نفر و بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. مجموعه داده‌های بدست‌آمده بعد از طی فرآیند مستمر کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی در قالب ۹۰ کد باز، ۵۹ مفهوم، ۱۵ مقوله و ۶ طبقه (شرایط مداخله‌گر، شرایط علی، شرایط محوری، پیامدها، راهبردها و شرایط زمینه‌ای) سازماندهی شدند. در نهایت با استفاده از نرم‌افزار Smart PLS، از برازش مدل بدست آمده اطمینان حاصل گردید و تمامی روابط معنی‌دار تشخیص داده شدند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد مهمترین دلایل مهاجرت جوانان روستایی؛ فرسودگی خانه و محل سکونت، موقعیت اجتماعی و شهرت در شهر، دسترسی سخت به خدمات کشاورزی و دامپروری، رسیدن به آرزوهای خود در شهرها، امنیت و ثبات در زندگی شهری و دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های جمعی می‌باشد.

واژگان کلیدی:

مهاجرت روستایی، مهاجرت جوانان، روش آمیخته، اردبیل

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۱۲/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۵/۰۴

۱- مقدمه

مهاجرت در حال حاضر در زمره‌ی ده مسأله اول جهان است و موضوع مدیریت آن اهمیت قابل توجهی یافته است (موحدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷). مهاجرت‌های داخلی در هر کشور بر اساس روند شکل‌گیری و تبعیت از جریان کلی و عمومی هر کشور یا بر اساس سیاست‌های جمعیتی و مهاجرتی و همچنین سیاست‌های تشویقی و بازدارنده از نقاط روستایی به سمت شهرهای یا به صورت معکوس از شهرها به سمت روستاها شکل می‌گیرد به علاوه اینکه مهاجرت از جنس شهر به شهر و روستا به روستا نیز در همین دسته قرار می‌گیرد (آمار، ۱۴۰۰: ۸۰). مهاجرت‌های داخلی ایران، نتیجه توزیع نابرابر جمعیت در ارتباط با امکانات طبیعی، عدم توزیع مناسب اعتبارات عمرانی و سرمایه‌گذاری‌های ملی در بهره‌برداری از منابع طبیعی است که پیامدهای آن در سطح کشور به صورت عدم تعادل منطقه‌ای، تفاوت امکانات شغلی و سایر امکانات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، خودنمایی می‌کند (مجتبایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۲). مهاجرت چه در سطح کلان آن و چه در ابعاد خردتر، آنقدر پدیده‌ای پیچیده و چند بُعدی است که نمی‌توان تنها یک یا چند عامل را به آن نسبت داد، یا چند نظریه را کنار هم قرار داد و بر مبنای آن، این پدیده را مورد بررسی قرار داد؛ بلکه به جرأت می‌توان گفت که عوامل مختلفی در کنار هم این پدیده را موجب می‌شوند و در نهایت، فردی یا گروهی دست به مهاجرت می‌زنند (سامیان و موحدی، ۱۳۹۷: ۱۷۰). مهاجران هم در مبدأ و هم در مقصد مسائل و مشکلاتی از جمله بروز نابسامانی‌های متعدد ناشی از فشار بر منابع و امکانات محدود جوامع شهری، بیکاری و کمکاری، کمبود فضای زیستی و آموزشی، آلودگی هوا و محیط زیست، سالخوردگی و زناشودن نیروی کار کشاورزی و تخلیه روستاها را به وجود می‌آورند (حسینی و خانی، ۱۳۹۸: ۹۶). از سوی دیگر، بی‌توجهی به مناطق روستایی و مخصوصاً بخش کشاورزی و دامپروری در روستاها به عنوان موتور مولد اقتصاد و نیز کاهش سهم مناطق روستایی در استراتژی‌ها و برنامه‌های توسعه اقتصادی و صنعتی باعث شده که نیروی کار مولد در این نقاط دیگر توان تأمین کالاهای اساسی را نداشته باشند و به سبب کاهش سطح اشتغال و درآمد پایدار، بسوی شهرها و مناطق پیرامون شهرها (حاشیه‌نشینی) مهاجرت کنند (رستگاری‌پور و محمودی، ۱۳۹۹: ۱۸۵). با خروج جوانان از روستا، نیروی کار روستا و در نتیجه تولید روستایی کاهش یافته و همین امر باعث ایجاد الگوی نابرابر نیروی کار می‌گردد. بدین ترتیب روستا از تحول اساسی باز می‌ماند، زیرا محیط از نیروهای تحول (کارگر روستایی) تخلیه می‌شود. مهاجرت‌های شدید روستایی، تعادل فضایی بین نواحی روستایی و شهری را بر هم می‌زند و شهرگرایی و گسترش بی‌رویه شهرها نیز نمود بارز این فرآیند است. بنابراین متروک شدن روستاها به تدریج با پدیده‌ی مهاجرت شکل می‌گیرد و عمده‌ترین پیامدهای مهاجرت به خارج که عبارتند از: کاهش جمعیت، تغییر ترکیب جمعیت، تسریع رشد جمعیت شهری و کاهش رشد جمعیت روستایی، اتفاق می‌افتد (رستمعلی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۰۷).

همانطور که اشاره شد یکی از مهمترین مسائل امروز روستاهای ایران خروج جمعیت جوان از روستاهاست. با این حال، برخی از عوامل، از جمله احساس تعلق خاطر به مکان زندگی و رضایت از زندگی روستایی، می‌توانند زمینه‌ی ترغیب روستاییان و بویژه جوانان روستایی را به زندگی در روستاها فراهم کند و مانع مهاجرت نابهنگام و خطرناک آنان به شهرها شود (رستمعلی‌زاده، ۱۳۹۷: ۳۰). همچنین تصمیم‌های کسانی که در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، برای برنامه‌ریزی جهت مهاجرت، بر احساس رضایت کلی از اجتماع محلی و سطح تعلق خاطر به محلی که در آن زندگی می‌کند، بستگی دارد (Long et al., ۲۰۲۰). با توجه به مطالب گفته شده، فرآیند مهاجرت بی‌رویه و خروج جمعیت فعال و جوان از روستاها بویژه روستاهای مرزی که استان اردبیل به سبب قرار گرفتن در نوار مرزی (۲۸۲/۵ کیلومتر خط مرزی) تعداد زیادی روستا در بخشها و نواحی مرزی دارد، این جوامع را در معرض خطر قرار می‌دهد که در نهایت

می‌تواند به متروک شدن روستاها منجر گردد. خالی شدن روستاها بخصوص روستاهای مرزی علاوه بر آسیب‌های گفته شده، امنیت پایدار کشور را نیز به چالش خواهد کشید و چه بسا ممکن است به کانون ناامنی مبدل گردد و تهدیدی جدی برای رسیدن به توسعه‌ی متوازن و متعادل در مناطق مرزی خواهد بود و دستیابی به انسجام، وحدت، اتحاد و یکپارچگی ملی را که از دغدغه‌های مهم مقام معظم رهبری است، دشوار می‌کند. بنابراین این پژوهش به دنبال آن است که جوانان روستایی استان اردبیل برای تصمیم‌گیری در خصوص ماندن یا مهاجرت، چه عواملی را در نظر می‌گیرند. سهم جمعیت استان اردبیل از جمعیت کل کشور در سال ۹۰ در حدود ۱/۶۶ درصد بوده که در سال ۹۵ این آمار به ۱/۵۹ درصد کاهش پیدا کرده است. جمعیت روستایی استان اردبیل از ۳۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۳۱/۸۲ درصد در سال ۱۳۹۵ و جمعیت شهری هم از ۶۴ درصد در سال ۹۰ به ۶۸/۱۸ درصد در سال ۹۵ رسیده است. بر اساس میانگین بدست آمده نرخ رشد نقاط روستایی استان منفی ۲/۱ و نرخ رشد نقاط شهری استان ۱/۶۳ بوده است که گویای وجود پدیده‌ی مهاجرت جوانان از روستاها به شهرها است. بنابراین مطالعه علل مهاجرت به منظور نگهداری و ماندگاری جوانان در مناطق روستایی (در صورتی که مبنایی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه‌های مختلف باشد) می‌تواند ضمن جلوگیری از تضعیف کیفیت جمعیت روستایی، به توسعه پایدار روستایی کمک کند و از پیامدهای مهاجرت در مبادی و مقاصد مهاجرت بکاهد.

۲- بنیان نظریه‌ای

سرمایه‌ی انسانی بویژه نیروی جوان و متخصص، در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه‌ای نقشی اساسی ایفا می‌کند. سرمایه‌ی انسانی از ابزارهای مهم توسعه هر کشوری است و توسعه منوط به حفظ و نگهداری سرمایه انسانی. به عبارت دیگر، سرمایه‌ی انسانی یا همان نیروهای متخصص و ماهر، هم ابزار و هم هدف توسعه هستند. در روزگار کنونی و در عصر تسلط دانش، نیروی ذهنی یک ثروت محسوب می‌شود و مهاجرت می‌تواند موازنه علمی و در نهایت فرآیند خلق ثروت در یک سرزمین را با چالش جدی مواجه سازد. با وجود این، مهاجرت به پدیده‌ای تبدیل شده است که در سالهای اخیر افزایش بی‌سابقه‌ای پیدا کرده است.

مهاجرت، فرآیندی پویا و متأثر از شرایط در حال تغییر اجتماعی است که می‌تواند نه تنها افراد مهاجر، بلکه خود جامعه‌ی مبدأ و مقصد را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد؛ تشدید ناموزون ترکیب جمعیت، برهم خوردن ساختار جنسی و سنی جمعیت، بروز مشکلات اقتصادی و آسیب‌های اجتماعی و همچنین مشکلات زیست محیطی از پیامدهای منفی مهاجرت نامتوازن در داخل کشور است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲). بنابراین تصمیم به مهاجرت فرآیندی است که به تصمیم افراد و ارزیابی آنها از شرایط و ویژگی‌های موجود در مقصد (جاذبه) و پیچیدگی و سختی‌های کنونی محل زندگی (دافعه) بستگی دارد (عبدالله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۵).

هدف از مهاجرت متفاوت است. هدف برخی از مهاجرت به مراکز شهری جستجوی شغل، در حالی که برخی دیگر از مهاجرت‌ها به دلیل لذت بردن از امکانات اولیه‌ای می‌باشد که در مناطق روستایی وجود ندارد (Pam, ۲۰۱۴). یافته‌ها تأییدکننده‌ی این فرضیه است که مهاجرت از روستا به شهر تابعی مثبت از نسبت سرانه درآمد شهری به سرانه درآمد روستایی است (Goldsmith et al., ۲۰۰۴). بوگ دو گروه از عوامل شامل عوامل جاذبه و عوامل دافعه را در مهاجرت‌های جوانان روستایی تعریف می‌کند. به اعتقاد وی، جاذبه‌ها عمدتاً فرصت‌های شغلی بهتر، وجود مراکز تفریحی، فعالیت‌های فرهنگی، شرایط خوب محیط کار و زندگی همانند مسکن و خدمات رفاهی و فرصت‌های کسب آموزش‌های حرفه‌ای را شامل می‌شود که بیشتر در شهرها متمرکزند و پارهای دافعه‌ها نیز که در محیط روستایی وجود دارد، سبب

جدایی جمعیت از آنها و جذب در شهرها می‌گردد. عواملی چون کاهش منابع مالی و کم‌توجهی به بخش کشاورزی، مکانیزه‌شدن کشاورزی و در نتیجه محدودیت‌های شغلی در این بخش، نبود بستر مناسب برای رشد خلاقیت‌های فردی و اجتماعی و بروز حوادث طبیعی مستمر از آن جمله‌اند (اذانی و بوستانی، ۱۳۹۰: ۹۵).

مهاجرت به‌عنوان چالش یا شاید یک آبربحران، پدیده‌ای مختص به کشور یا منطقه خاصی نیست. بلکه هم کشورهای توسعه‌یافته و هم کشورهای درحال توسعه با آن درگیر هستند. با این تفاوت که زمینه‌های ایجاد این پدیده در کشورهای مختلف، متفاوت است. از منظر سنی نیز در میان افرادی که در گروه‌های سنی مختلف اقدام به مهاجرت می‌کنند، نقش جوانان به‌عنوان سرمایه انسانی و اعضای فعال جامعه که بخش مهمی از نیروهای کارآمد جامعه را تشکیل می‌دهند، پررنگ‌تر است (Taheri & Kazemi, ۲۰۱۸). امروزه یکی از نارسایی‌های اجتماعی اقتصادی فراروی جامعه روستایی ایران، مهاجرپرستی بی‌رویه و تخلیه روستاها از نیروهای کارآمد و جوان است (قدیری و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۸).

یکی از مباحث اساسی و مهم درباره مناطق روستایی چه در جهان و چه در ایران، مهاجرت جوانان به خصوص جوانان در سن کار از این مناطق به سمت «چراغ‌های روشن شهر» است (Kulcsár László & Curtis, ۲۰۱۲). این فرآیند از دوره صنعتی شدن شروع شد و بعد از نیمه دوم قرن بیستم شتاب بیشتری گرفت و در دهه‌های اخیر به اکثر مناطق جهان سرایت کرده است. در ۵۰ یا ۶۰ سال گذشته، جامعه‌ی ایرانی نیز روند کلی و پایدار مهاجرتی از روستا و مناطق کوچک‌تر و کمتر توسعه‌یافته به شهرهای بزرگ‌تر و مناطق توسعه‌یافته‌تر را تجربه کرده است و احتمالاً این روند می‌تواند تا چند سال دیگر همچنان ادامه داشته باشد. آمارهای سرشماری‌های ایران نشان می‌دهد که در طول نیم‌قرن گذشته درصد جمعیت روستایی از ۶۸/۵ درصد (سرشماری ۱۳۳۵) به ۲۵/۹ درصد (سرشماری ۱۳۹۵) کاهش یافته است. همچنین نکته مهم‌تر این است که در دهه گذشته بیش از ۵۰ درصد مهاجران در دامنه سنی جوان (۱۵-۲۹ ساله) قرار داشتند (رستمعلی‌زاده و قاسمی‌اردهایی، ۱۳۹۶: ۲۸۵).

علاوه بر آثار و نگرانی‌هایی که ترک جوانان روستایی برای روستاهایشان دارد، پیامدهایی برای خود جوانان نیز دارد. مطالعات نشان می‌دهد که تحصیل‌کرده‌های روستایی با توجه به ترک اجتماعات زادگاهی‌شان به دلایل مختلف، اغلب با عواقب و پیامدهای اجتماعی و احساسی دست‌به‌گریبان هستند که ممکن است شامل از دست دادن هویت روستایی، درگیر شدن با استرس ترک کردن شبکه اجتماعی‌ای که وجود داشت و احساس خشم یا آشفتگی و پوچی شود (Theodori & Theodori, ۲۰۱۵). بنابراین برای تحصیل‌کرده‌های روستایی (دانش‌آموزان و دانشجویان)، تصمیم‌گیری برای ماندن در اجتماعات زادگاهی‌شان یا مهاجرت به دیگر مناطق بعد از فارغ‌التحصیلی، پیامدهای بزرگ اقتصادی، اجتماعی و احساسی عاطفی دربردارد (Theodori & Theodori, ۲۰۱۴).

مارکس، میردال، هیرشمن و والرشتاین معتقدند مهاجرت‌ها افزایش خواهند یافت مگر اینکه تفاوت‌های توسعه در جهان کاهش یابد. این اندیشمندان معتقدند که پیشرفت‌های فنی مناطق هسته‌ی شمالی به مناطق پیرامونی جنوبی گسترش نیافته‌اند. گیدنز معتقد است در عصر جهانی شدن و دگرگونی‌های پرشتاب، مزایای بیشتر و چالش‌های بگرنج تنوع قومی در برابر شمار رو به رشدی از دولت‌ها قرار دارد. مهاجرت بین‌المللی همراه با ادغام شدن و یکپارچگی اقتصاد جهانی شتاب بیشتری می‌گیرد؛ حرکت و اختلاط جمعیت‌های انسانی ظاهراً در سال‌های آتی بیشتر خواهد شد. در همین حال، آتش تنش‌ها و تعارض‌های قومی نیز همچنان در جوامع سراسر جهان زبانه می‌کشد، و بعضی از کشورهای چندقومیتی را به ازهم‌پاشیدن تهدید می‌کند و برخی را در معرض رواج خشونت‌های مه‌ناپذیر قرار می‌دهد. بری معتقد است فرهنگ‌پذیری که دلیلی برای مهاجرت تعداد زیادی از افراد است؛ یک فرآیند یادگیری است که

از آن طریق فرد در یک زمینه اجتماعی - فرهنگی جدید، زندگی خوشایندی را شروع می‌کند. در واقع این فرآیند فرهنگ‌پذیری از اجتماعی شدن اولیه که در جامعه قبلی رخ داده بود، به وجود می‌آید. این فرآیند هم برای تعداد زیادی از گروه‌ها مثل مهاجرین و همچنین برای افراد طبقه مسلط که با جامعه بزرگتر تماس‌های روزانه دارند، اتفاق می‌افتد. فرهنگ‌پذیری یک فرآیند مداوم و متقابلی است و تمامی افرادی را که در یک جامعه متکثر فرهنگی زندگی می‌کنند، در بر می‌گیرد. بوریس و همکاران مدل فرهنگ‌پذیری تعاملی را مطرح کردند که یک چارچوب فراگیر و سودمندی را مدنظر قرار می‌دهد. تاکید این مدل هم بر نقش انتظارات فرهنگ‌پذیری جامعه‌ی میزبان بوده و هم به جهت‌گیری‌های فرهنگ‌پذیری که توسط مهاجران اتخاذ می‌شود. مطالعات در زمینه سازگاری مهاجران خصوصاً نسل دوم آنها و زمینه‌های خانوادگی والدیشان توسط بعضی از پژوهشگران نیز مورد مطالعه قرار گرفته است. یکی از این نظریه‌ها متعلق به پورتز (نظریه همانندشدن قطاعی) است. وی معتقد است نظریه همانند شدن قطاعی از سه بخش تشکیل شده است: الف- هویت که از طریق عوامل بیرونی عمده در فرآیند بازی به وجود می‌آید. ب- توصیفی از موانع اصلی که بچه‌های مهاجران با آن مواجه هستند. ج- پیش‌بینی شیوه‌های متمایزی که از تأثیرات متقابل این نیروها قابل انتظار است (برومندزاده و نوبخت، ۱۳۹۳: ۷۴).

لانگ و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان نقش رضایت و تعلق به اجتماع محلی در مهاجرت ساکنان روستایی، به بررسی تأثیر احساسات هیجانی ساکنان از اجتماعشان بر تصمیم‌شان به نقل مکان از مناطق روستایی پرداختند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که رضایت از اجتماع محلی و تعلق به اجتماع محلی در ماندگاری جمعیت در این مناطق نقش دارند، اما بهتر است که ماندگاری جمعیت از طریق فراهم کردن کیفیت مطلوب زندگی تجهیز شود.

پرتی و همکاران (۲۰۱۶) نیز در تحقیقی با عنوان نقش تعلقات به اجتماع محلی بر نیت جوانان روستایی استرالیایی برای ماندن در اجتماعات زادگاهی‌شان، به بررسی ارتباط میان تعلق به مکان یا اجتماع محلی و قصد مهاجرت در میان جوانان روستایی استرالیایی پرداخته‌اند. در این مطالعه به ارزیابی کیفیت زندگی ذهنی و تعلقات به اجتماع محلی (وابستگی‌ها، احساس به اجتماع محلی و حمایت اجتماعی) پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که همه عوامل رابطه مثبتی با قصد ماندن دارند.

نجفی و همکاران (۱۴۰۰)، به تحلیل چگونگی و دلایل اقامت مهاجرین روستایی در بدو ورود به شهر بجنورد و تحرک سکونتی آنها در مراحل بعد از سکونت اولیه پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از نظر سکونت اولیه، ۶۷/۵ درصد از این افراد در بدو ورود در بافت بیرونی و از لحاظ جهات جغرافیایی ۳۷/۸ درصد در شمال شرق و ۲۹/۶ درصد در قسمت جنوب غرب شهر سکونت اختیار کرده‌اند.

میرزایی و کلاهی (۱۳۹۹) به بررسی عوامل تأثیرگذار بر ماندگاری و پایداری مردم در روستا، در میان خانوارهای روستایی دهستان بایگ شهرستان تربت حیدریه پرداختند. متغیرهای تحقیق شامل انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی، رفاهی، اقتصادی و نیز ویژگی‌های فردی بود. نتایج مطالعه نشان داد که ترکیبی از چهار عامل مهم اقتصادی، فرهنگی، طبیعی و فردی در ماندگاری مردم در روستا مؤثر است و از آن میان، کمبود بنیه اقتصادی بیشترین تأثیر را در ماندگاری و عدم مهاجرت روستاییان دارد.

ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی نقش و اهمیت بخش کشاورزی سنتی در پایداری جمعیت روستایی و جلوگیری مهاجرت روستا به شهر در شهرستان بهمئی (استان کهگیلویه و بویراحمد) پرداختند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین منبع درآمد روستاییان منطقه از بخش کشاورزی سنتی بوده و توسعه بخش کشاورزی باعث کاهش روند مهاجرت از روستا به شهر شده و کاهش شکاف درآمدی روستا-شهری را به همراه داشته است.

شایان و کهنه‌پوشی (۱۳۹۲) به بررسی علل مهاجرت های شهری- روستایی در بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد کمبود اشتغال و وجود بیکاری و پس از آن کمبود درآمد، علت اصلی مهاجرت روستاییان بخش خاو و میرآباد به شهر و درنهایت، تخلیه روستاهایشان محسوب می‌شوند.

۳- روش، تکنیک‌ها و قلمرو

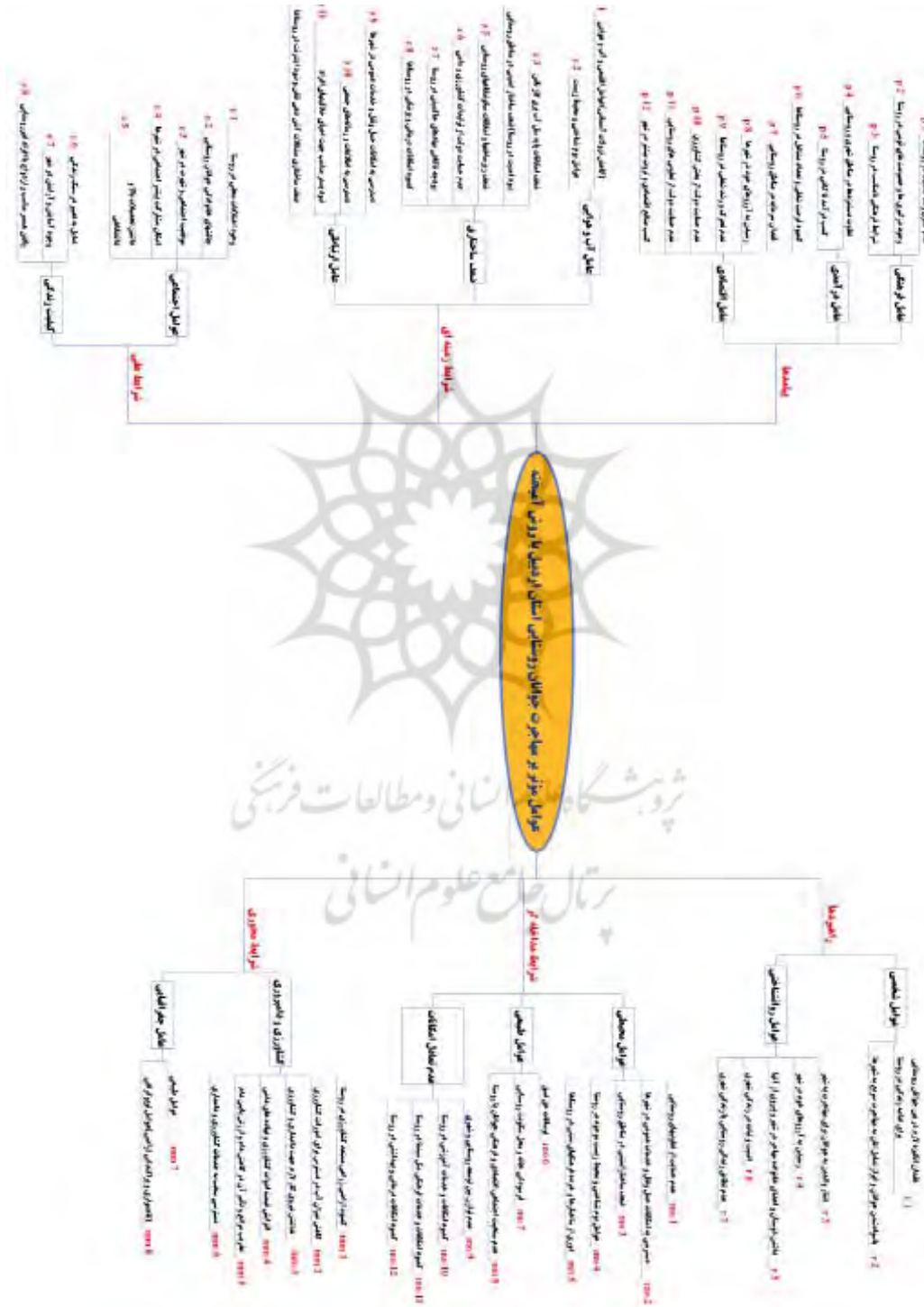
این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از جهت روش گردآوری داده‌ها، توصیفی و به طور مشخص ترکیبی از نوع توصیفی- اکتشافی و پیمایشی است که با دو رویکرد کیفی و کمی انجام شده است. روش‌شناسی پژوهش در مرحله اول کیفی از نوع مصاحبه عمیق توسط محقق و اجرای روش داده بنیاد می‌باشد. روش‌شناسی تحقیق در مرحله دوم کمی می‌باشد و به شیوه پیمایشی اجرا گردیده است. در این مرحله نیز از پرسشنامه محقق ساخته با پاسخ بسته (طیف لیکرت) که بر اساس دلایل مهاجرت جوانان روستایی استان، مستخرج از مرحله اول تنظیم گردیده، استفاده شده است.

جامعه آماری برای بخش کیفی به جهت استفاده از روش داده بنیاد تعداد ۳۰ نفر از مدیران کل و معاونین سازمان جهاد کشاورزی، اداره ورزش و جوانان، تعاون روستایی، بانکهای استان، امور عشایری، سازمان جهاد کشاورزی، تعاون روستایی و امور عشایری به روش ارجاع زنجیره‌ای (گلوله برفی) انتخاب شدند که بعد از اشیاع نظری در مصاحبه، فرآیند کدگذاری انجام گرفت. جامعه آماری در بخش کمی نیز جوانان (۱۹ تا ۳۹ سال) استان اردبیل با حداقل مدرک دیپلم که ساکن روستا بودند، به تعداد ۲۸۰ نفر از کل روستاهای استان انتخاب که از این تعداد، ۱۶۲ نفر نمونه آماری با استفاده از جدول مورگان و از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. لازم به توضیح است که استان اردبیل دارای ۱۹ بخش و ۶۹ دهستان و ۱۸۵۵ آبادی است (غفاری گیلاننده و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۸) که در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. موقعیت استان اردبیل، شهرستان‌ها و بخش‌ها و دهستان‌های تابعه

برای تجزیه و تحلیل سوالات در مرحله اول، کدهای ساختاری به سه روش کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی جمع‌آوری شدند و در مرحله دوم نیز به دلیل بررسی برآزش مدل به دست آمده از مرحله اول، از روش حداقل مربعات تعمیم یافته و بوت استرپینگ در نرم‌افزار smart pls استفاده شده است. دسته‌بندی هر یک از عوامل تأثیرگذار در روند مهاجرت و کدگذاری‌های انجام گرفته در نمودار ۱ گردآوری شده است.

نمودار ۱. دسته‌بندی عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل و کدگذاری‌های انجام شده

۴- یافته‌ها و تحلیل داده

کدگذاری فرایندی نظام‌مند در روش تحقیق کیفی برای شناسایی مقوله‌ها یا مضامین مستتر در نوشتار، گفتار یا مشاهدات است که در این پژوهش بعد از اتمام مصاحبه و جمع‌آوری داده‌ها، شناسایی و پیاده‌سازی کدهای اولیه صورت گرفت. در این نوع کدگذاری مفاهیم درون مصاحبه‌ها و اسناد و مدارک بر اساس ارتباط با موضوعات مشابه طبقه‌بندی می‌شوند. به این صورت که متن مصاحبه‌ها و مشاهدات چندین بار بازخوانی شده، جملات و مفاهیم اصلی آنها استخراج می‌گردد و سپس مفاهیم مشترک در دسته‌هایی قرار می‌گیرند (کدگذاری باز). بعد از دسته‌بندی، این دسته‌ها به طبقات فرعی خود ربط داده می‌شوند و آنهایی که با هم شباهت دارند حول محور مشترکی قرار می‌گیرند تا تبیین‌های دقیق‌تر و کامل‌تری ارائه شود. توجه به شرایط، زمینه و پیامدهای هر طبقه در این مرحله بسیار ضروری است (کدگذاری محوری). در پایان با ایجاد یک آهنگ و چیدمان خاص در بین مقوله‌های مرحله قبل و ارتباط دادن این مقوله‌ها به مقوله‌های مرکزی، شکل‌دهی یک تئوری یا مدل پارادایمی صورت می‌گیرد (کدگذاری انتخابی).

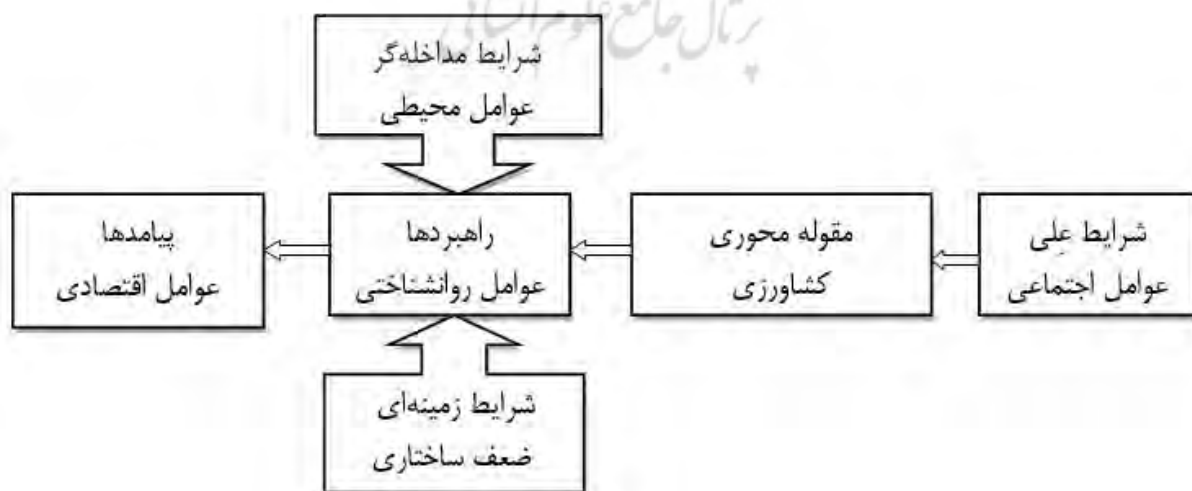
در این پژوهش داده‌ها بعد از تحلیل مستمر و کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی، در ۶ طبقه، ۱۵ مقوله، ۵۹ مفهوم و ۹۰ کد اولیه قرار گرفتند. در واقع این داده‌ها، معیارهای تمایل به مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل را نمایان کرده و در نهایت الگوی جدیدی برای تمایل به مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل پدیدار شد. در گردآوری داده‌ها هم سعی شده است از درج کدهای تکراری و یا کدهایی که مفاهیم مشترک بسیار نزدیکی با یکدیگر دارند پرهیز شود. بعد از کدگذاری اولیه و تلخیص مفاهیم، کدگذاری محوری انجام گردید. هدف از این مرحله تعیین ارتباط بین مقوله‌های ایجادشده در مرحله کدگذاری باز است. کدگذاری محوری مطالعه عوامل مؤثر در مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. کدگذاری محوری عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل

مفاهیم	کدگذاری محوری
کشاورزی و دامپروری	کمبود اراضی زراعی مستعد کشاورزی در روستا، کاهش میزان آب در دسترس برای امورات کشاورزی، نداشتن نیروی کار لازم جهت دامداری و کشاورزی، افزایش قیمت ادوات کشاورزی و نهاده‌های دامی، تخریب مراتع و تأثیر آن در کاهش دام و ارزش پایین دام، دسترسی سخت به خدمات کشاورزی و دامداری (کود، سم، دارو، اعتبارات مالی و بیمه)
عوامل طبیعی (بالایی طبیعی از جمله خشکسالی و سیل)، عوامل توپوگرافی (ناهمواری و پراکندگی اراضی)	عوامل جغرافیایی
عدم حمایت از تعاونیه‌های روستایی، دسترسی به امکانات حمل و نقل و خدمات عمومی در شهرها، ضعف ساختار امنیتی در مناطق روستایی (نبود امنیت در روستا)، عوامل بوم‌شناختی و محیط زیست موجود در روستا، دوری از ساختارها و خرده فرهنگ‌های سنتی در روستاها	عوامل محیطی
نوسانات حق نسق (آب و خاک)، فرسودگی خانه و محل سکونت روستایی، عدم سختیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوانان با روستا	عوامل پایه‌ای
عدم توازن بین توسعه روستایی و شهری، کمبود امکانات و خدمات آموزشی در روستا، کمبود امکانات و خدمات فرهنگی مثل سینما در روستا، کمبود امکانات درمانی و بهداشتی در روستا	عدم تعادل امکانات
وجود اختلافات محلی در روستا، چالش‌های خانوادگی جوانان روستایی، موقعیت اجتماعی و شهرت در شهر، امکان مشارکت بیشتر اجتماعی در شهرها، داشتن تحصیلات بالا و دانشگاهی	عوامل اجتماعی

تمایل به تغییر در سبک زندگی، وجود آسایش و آرامش در شهر، یافتن همسر مناسب و ازدواج با افراد غیرروستایی	کیفیت زندگی
عوامل اقلیمی و آب و هوایی (کاهش نزولات آسمانی)، عوامل مربوط به مسائل بوم شناختی و محیطزیست	عامل آب و هوایی
ضعف امکانات پایه مثل آب، برق، گاز و تلفن، ضعف ساختار اقتصادی در مناطق روستایی، ضعف زیرساختها و امکانات سکونتگاه‌های روستایی، عدم حمایت دولت از تولیدات کشاورزی و دامی، کمبود امکانات درمانی و پزشکی در روستاها	ضعف ساختاری
دسترسی به امکانات حمل و نقل و خدمات عمومی در شهرها، دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های جمعی، نبود بستر مناسب جهت احیای خلاقیت‌های افراد، ضعف ساختاری مشکلات آنتن‌دهی تلفن و نبود اینترنت در روستاها	عوامل ارتباطی
فقدان انگیزه لازم در بین جوانان روستایی برای ادامه زندگی در روستا، باسوادشدن جوانان و ابراز تمایل آنان به مهاجرت سریع به شهرها	عوامل شخصی
فشار والدین به جوانان برای مهاجرت به شهر، رسیدن به آرزوهای خود در شهر، داشتن دوستان و اعضای خانواده مهاجر در شهر و پیروی از آنها، امنیت و ثبات در زندگی شهری، عدم تطابق زندگی روستایی با زندگی شهری	عوامل روانشناختی
عدم کنترل رشد جمعیت در روستاها، وجود درگیری‌ها و خصومت‌های قومی در روستا، شرایط فرهنگی نامناسب در روستا	عامل فرهنگی
تفاوت دستمزدها در مناطق شهری و روستایی، کسب درآمد ناکافی در روستا	عامل درآمدی
کمبود فرصت شغلی و تعداد مشاغل در روستاها، فقدان سرمایه در مناطق روستایی، بی‌ثباتی شغلی در روستاها، عدم تحرک و رشد شغلی در روستاها، عدم حمایت دولت از بخش کشاورزی، عدم حمایت دولت از تعاونی‌های روستایی، کسب منافع اقتصادی و ثروت بیشتر در شهر	عامل اقتصادی

در نهایت و در مرحله کدگذاری انتخابی با توجه به نتایج گام‌های قبلی کدگذاری، مقوله اصلی انتخاب شده و به شکلی نظام‌مند به سایر مقوله‌ها مرتبط شد. برای یکپارچه‌سازی و ارائه مدل نهایی دلایل مهاجرت جوانان روستایی استان پس از شناسایی مقوله محوری و ربط‌دادن سایر مقوله‌ها در قالب پارادایم نظام‌مند نظریه‌سازی داده‌بنیاد، به پالایش الگوی طراحی شده و پروراندن عوامل اصلی اقدام و مدل نهایی پژوهش به شکل ذیل به دست آمد (نمودار ۲).

نمودار ۲. مدل پارادایمی ارائه شده برای عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل

بر اساس نتایج حاصل از نمودار ۲؛

شرایط علی مجموعه ای از وقایع و شرایط است که بر مقوله محوری اثر می گذارند. در این پژوهش شرایط علی، عوامل اجتماعی و کیفیت زندگی است. شاخص های شرایط علی در این مطالعه عبارتند از (۱) وجود اختلافات محلی در روستا (۲) چالش های خانوادگی جوانان روستایی (۳) موقعیت اجتماعی و شهرت در شهر، (۴) امکان مشارکت بیشتر اجتماعی در شهرها، (۵) داشتن تحصیلات بالا و دانشگاهی (۶)، تمایل به تغییر در سبک زندگی، (۷) وجود آسایش و آرامش در شهر و (۸) یافتن همسر مناسب و ازدواج با افراد غیرروستایی. مقوله محوری شامل دو بعد کشاورزی و دامپروری و عامل جغرافیایی بود که شاخص های آنها عبارتند از (۱) کمبود اراضی زراعی مستعد کشاورزی در روستا (۲) کاهش میزان آب در دسترس برای امورات کشاورزی (۳) نداشتن نیروی کار لازم جهت دامداری و کشاورزی (۴) افزایش قیمت ادوات کشاورزی و نهاده های دامی (۵) تخریب مراتع و تأثیر آن در کاهش دام و ارزش پایین دام (۶) دسترسی سخت به خدمات کشاورزی و دامداری (کود، سم، دارو، اعتبارات مالی و بیمه) (۷) عوامل طبیعی (بالایایی طبیعی از جمله خشکسالی و سیل) (۸) عوامل توپوگرافی (ناهمواری و پراکندگی اراضی) هستند.

شرایط مداخله گر مجموعه ای از وقایع و شرایط هستند که پس از مطالعه و حین انجام پژوهش رخ می دهند. در پژوهش حاضر شرایط مداخله گر عواملی هستند که در فرایند تمایل به مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل می دهند. این شرایط در ۳ حیطه عوامل محیطی، عوامل طبیعی و عدم تعادل امکانات جای می گیرند. (۱) عدم حمایت از تعاونی های روستایی (۲) دسترسی به امکانات حمل و نقل و خدمات عمومی در شهرها (۳) ضعف ساختار امنیتی در مناطق روستایی (نبود امنیت در روستا) (۴) عوامل بوم شناختی و محیط زیست موجود در روستا (۵) دوری از ساختارها و خرده فرهنگ های سنتی در روستاها (۶) نوسانات حق نسق (آب و خاک) (۷) فرسودگی خانه و محل سکونت روستایی (۸) عدم سنخیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوانان با روستا (۹) عدم توازن بین توسعه روستایی و شهری (۱۰) کمبود امکانات و خدمات آموزشی در روستا (۱۱) کمبود امکانات و خدمات فرهنگی مثل سینما در روستا (۱۲) کمبود امکانات درمانی و بهداشتی در روستا.

شرایط زمینه ای مجموعه شرایطی هستند که زمینه پدیده مد نظر را فراهم می کنند و بر رفتارها و کنش ها تأثیر می گذارند. در این مطالعه شرایط بستر همان مهم ترین چالش مهاجرت جوانان روستایی در استان اردبیل که شامل عامل آب و هوایی، ضعف ساختاری و عامل ارتباطی هستند. همین باعث شد تا در معیار تمایل به مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل تجدید نظر شود. تمام این موارد در پژوهش حاضر نیز بدنبال تجزیه و تحلیل مصاحبه ها بدست آمد. مفاهیم حاصل از مصاحبه ها در زیر آورده شده است: (۱) عوامل اقلیمی و آب و هوایی (کاهش نزولات آسمانی) (۲) عوامل بوم شناختی و محیط زیست (۳) ضعف امکانات پایه مثل آب، برق و تلفن (۴) ضعف ساختار امنیتی در مناطق روستایی (نبود امنیت در روستا) (۵) ضعف زیرساختها و امکانات سکونتگاه های روستایی (۶) عدم حمایت دولت از تولیدات کشاورزی و دامی (۷) بودجه ناکافی نهادهای حاکمیتی در روستاها (۸) کمبود امکانات درمانی و پزشکی در روستاها (۹) دسترسی به امکانات حمل و نقل و خدمات عمومی در شهرها (۱۰) دسترسی به اطلاعات و رسانه های جمعی (۱۱) نبود بستر مناسب جهت احیای خلاقیت های افراد (۱۲) ضعف ساختاری مشکلات آنتن دهی تلفن و نبود اینترنت در روستاها بودند از این سخنان می توان فهمید که مهمترین چالش ضعف زیرساختها است، زیرا در اکثر مطالعات نیز به آن پرداخته شده است.

راهبردها یا کنش ها اقدامات هدفمندی هستند که برای پدیده مد نظر، راه حل هایی را فراهم می آورند و به ایجاد پیامدها و نتایج منجر می شوند. در زمینه تمایل به مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل مفاهیم بدست آمده از مصاحبه ها راهبردها را (۱) فقدان انگیزه لازم در بین جوانان روستایی برای ادامه زندگی در روستا (۲) باسواد شدن جوانان و ابراز تمایل آنان به مهاجرت سریع به شهرها، (۳) فشار والدین به جوانان برای

مهاجرت به شهر (۴) رسیدن به آرزوهای خود در شهر (۵) داشتن دوستان و اعضای خانواده مهاجر در شهر و پیروی از آنها (۶) امنیت و ثبات در زندگی شهری (۷) عدم تطابق زندگی روستایی با زندگی شهری را ذکر کردند.

همچنین پیامدها نتایج هستند که از راهبردهای مربوط به پدیده مد نظر حاصل می‌شوند. در انتخاب کارآمد یکسری عوامل تاثیر گذار است که مصاحبه شوندگان به آنها اشاره کرده اند: (۱) عدم کنترل رشد جمعیت در روستاها (۲) وجود درگیری‌ها و خصومت‌های قومی در روستا (۳) شرایط فرهنگی نامناسب در روستا (۴) تفاوت دستمزدها در مناطق شهری و روستایی (۵) کسب درآمد نا کافی در روستا (۶) کمبود فرصت شغلی و تعداد مشاغل در روستاها (۷) فقدان سرمایه در مناطق روستایی (۸) بی‌ثباتی شغلی در روستاها (۹) عدم تحرک و رشد شغلی در روستاها (۱۰) عدم حمایت دولت از بخش کشاورزی (۱۱) عدم حمایت دولت از تعاونی‌های روستایی (۱۲) کسب منافع اقتصادی و ثروت بیشتر در شهر در تمام این مصاحبه‌ها به این مفاهیم به وضوح اشاره شده است.

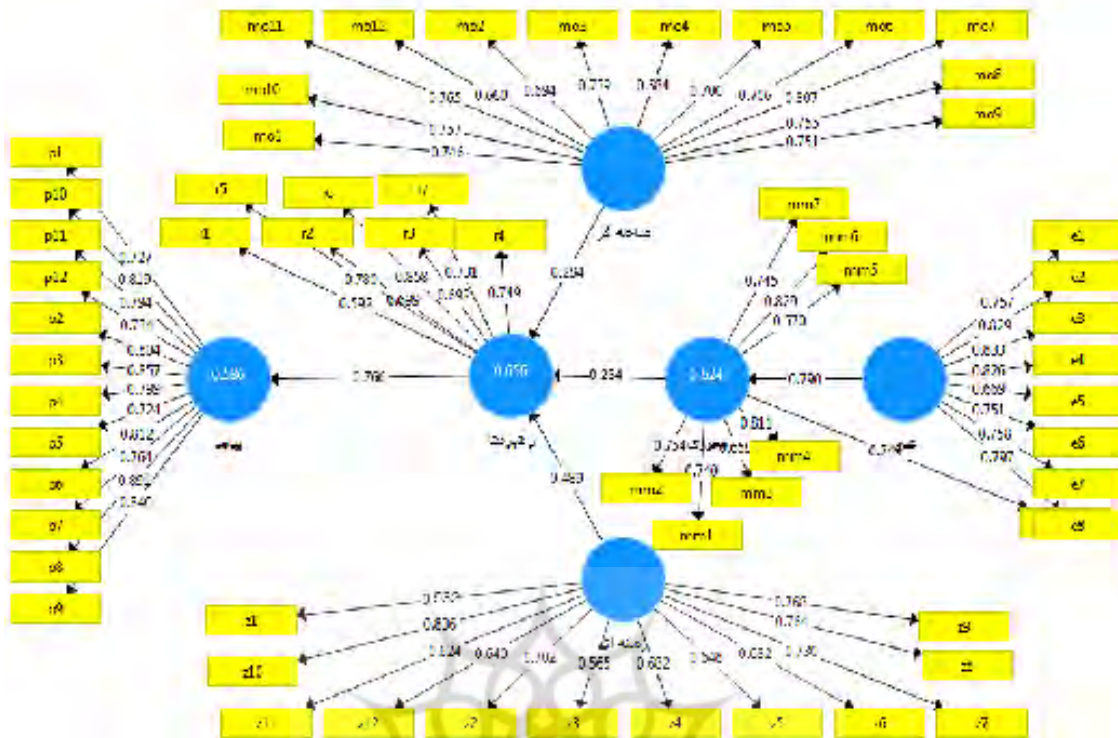
بعد از ارائه مدل پارادایمی، به منظور آزمون روابط موجود بین مقوله‌ها و همچنین برازش مدل بدست آمده، از روش‌های کمی استفاده شده است. برای این منظور ابتدا پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ی اصلاحی؛ منتج از مرحله‌ی اول، با پاسخ بسته (طیف لیکرت) تدوین گردید که بعد از تأیید روایی و پایایی، پرسشنامه‌ی حاصل در بین کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت. بعد از اخذ پرسشنامه‌ها، ابتدا داده‌های حاصل، از نظر نرمال بودن یا غیرنرمال بودن مورد بررسی قرار گرفتند که در پژوهش حاضر به دلیل غیرنرمال بودن داده‌ها از روش حداقل مربعات تعمیم یافته و بوت‌استرپینگ در نرم افزار smart pls استفاده شده است. آزمون نرمال بودن یکی از شایعترین آزمونها برای نمونه‌های کوچک است که در این پژوهش برای این منظور از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. مقدار این آماره برای متغیرمداخله‌گر (عوامل محیطی) ۲/۱۰۴، شرایط علی (عوامل اجتماعی) ۲/۱۶۰، محوری (کشاورزی) ۲/۰۴۶، پیامد (عوامل اقتصادی) ۲/۱۲۷، راهبرد (عوامل روانشناختی) ۲/۱۰۷ و متغیر زمینه‌ای (ضعف زیرساخت) ۲/۰۶۸ می‌باشد که نشان می‌دهد همگی متغیرهای تحقیق از توزیع غیرنرمال (بیشتر از ۱/۳۵) برخوردار هستند. لذا می‌توان برای بررسی روابط بین متغیرهای تحقیق از نرم‌افزارهای مبتنی بر واریانس (Smart Pls) استفاده کرد. همچنین در این پژوهش از روایی واگرا و همگرا نیز استفاده شده است. روایی واگرا وقتی در سطح قابل قبول است که میزان AVE برای هر سازه بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه و سازه‌های دیگر «MSV» (یعنی مربع مقدار ضرایب همبستگی بین سازه‌ها) در مدل باشد. همچنین برای ابعاد متغیر تمایل به مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل مقدار شاخص AVE برای هر شش بعد (شرایط مداخله‌گر، شرایط علی، شرایط محوری، پیامدها، راهبردها و شرایط زمینه‌ای) بیشتر از ۰/۵ بدست آمده است. بنابراین روایی همگرا برای هر شش بعد مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین مقدار شاخص AVE برای هر شش بعد متغیر بیشتر از مقدار شاخص MSV می‌باشد بنابراین روایی واگرا برای هر شش بعد متغیر مورد تأیید قرار می‌گیرد. در این پژوهش پایایی شاخص‌ها نیز توسط سه معیار موردسنجش قرار می‌گیرد: (۱) ضرایب بار عاملی (۲) آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR)، برای برازش الگوی مفهومی نیز از شاخص‌های اندازه اثر F^2 ، ضریب تعیین R^2 ، شاخص Q^2 و آماره GOF استفاده شده است که نتیجه در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. خلاصه‌ی آمار استنباطی برای متغیرهای پژوهش

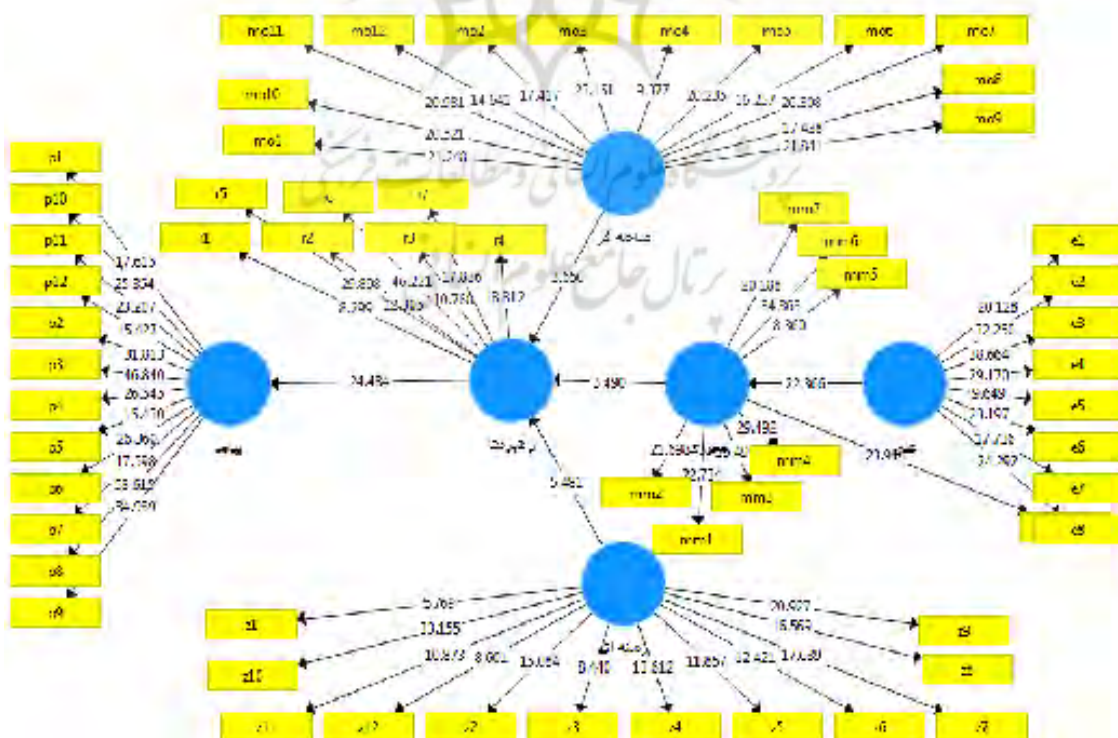
متغیرهای پژوهش	AVE	MSV	پایایی ترکیبی (C.R)	آلفای کرونباخ	شاخص‌های اشتراک (CV) (Com)	شاخص‌های افزونگی (CV Red)	مقادیر اشتراکی	R ²
مداخله‌گر (عوامل محیطی)	۰/۵۹۷	۰/۳۸۱	۰/۸۳۱	۰/۸۷۷	۰/۴۷۴	۰/۱۴۰	۰/۵۶۶	۰/۲۵۴
شرایط علی (عوامل اجتماعی)	۰/۵۲۱	۰/۱۰۵	۰/۸۰۷	۰/۸۸۹	۰/۴۳۱	۰/۴۳۱	۰/۵۰۶	-
محوری (کشاورزی)	۰/۵۹۲	۰/۳۸۱	۰/۸۵۲	۰/۹۰۲	۰/۴۱۳	۰/۴۰۲	۰/۵۱۳	۰/۸۰۴
پیامدها (عوامل اقتصادی)	۰/۵۷۹	۰/۰۷۶	۰/۸۹۱	۰/۷۹۴	۰/۳۵۸	۰/۳۵۸	۰/۵۰۰	-
راهبردها (عوامل روانشناختی)	۰/۵۳۷	۰/۳۶۴	۰/۸۷۳	۰/۹۵۲	۰/۴۴۰	۰/۱۲۳	۰/۵۱۹	۰/۲۵۲
زمینه‌ای (ضعف زیرساخت)	۰/۵۳۸	۰/۲۶۴	۰/۸۵۱	۰/۹۶۵	۰/۵۰۴	۰/۵۰۴	۰/۷۰۹	-

با توجه به جدول ۲ مقدار پایایی مرکب (CR) برای ابعاد متغیرهای مورد مطالعه از آستانه ۰/۷ بزرگ‌تر است بنابراین پایایی مرکب پرسشنامه‌ها تأیید می‌شود. مقدار آلفای کرونباخ نیز در تمامی موارد از آستانه ۰/۷ بزرگ‌تر است. بنابراین پایایی پرسشنامه‌ها نیز تأیید می‌شود. همچنین با توجه به جدول فوق مقدار ضریب تعیین R² تنها برای متغیرهای درون‌زای مدل ارائه شده و در مورد سازه‌های برون‌زا مقدار آن برابر صفر است. لازم به توضیح است که هرچه مقدار R² مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. دومین شاخص برازش مدل ساختاری، شاخص Q² است که قدرت پیش‌بینی مدل در سازه‌های درون‌زا را مشخص می‌کند. اگر مقدار شاخص Q² مثبت باشد نشان می‌دهد که برازش مدل مطلوب است و مدل از قدرت پیش‌بینی‌کنندگی مناسبی برخوردار است. برای محاسبه شاخص Q² نیز از تکنیک بلایندفولدینگ استفاده شده است که به صورت CV-Com و CV-Red در جدول مشخص شده است. در نهایت شاخص نیکویی برازش GOF برای برازش بخش ساختاری و اندازه‌گیری به صورت همزمان مورد استفاده قرار گرفته که پس از انجام محاسبات، مقدار شاخص GOF عددی برابر با ۰/۴۹۱ به دست آمده که شاخصی قوی است و نشان از کیفیت بالای کلی مدل دارد.

در ادامه و در نمودار ۳، ارتباط متغیرهای پژوهش با استفاده از تکنیک حداقل مربعات جزئی و با نرم‌افزار Smart PLS و همچنین در نمودار ۴، مقدار آماره‌ی T برای مدل کلی پژوهش با استفاده از تکنیک بوت استرپینگ نشان داده می‌شود.

نمودار ۳. مدل کلی پژوهش با تکنیک حداقل مربعات جزئی

نمودار ۴. آماره T مدل کلی پژوهش با تکنیک بوت استرپینگ

با توجه به نتایج بدست آمده از دو نمودار، تمامی مسیرها معنی‌دار می‌باشند (تمامی مسیرها بیشتر از مقدار بحرانی $0/16$ است) و مقادیر T Value نیز در بازه‌ی بحرانی $\pm 1/962$ قرار نگرفته است. پس تمامی مسیرها معنی‌دار بوده و مدل پژوهش دارای برازش مناسبی است.

بر اساس نمودار ۴ در بین عوامل مداخله‌گر، عامل فرسودگی خانه و محل سکونت (moV) بعنوان مهمترین عامل مهاجرت جوانان روستایی به شمار می‌رود. همچنین در بین شرایط علی؛ موقعیت اجتماعی و شهرت در شهر (e3)، در بین شرایط محوری؛ عامل دسترسی سخت به خدمات کشاورزی و دامپروری (mm6)، در بین عوامل مربوط به پیامدها؛ عامل رسیدن به آرزوهای خود در شهرها (p8)، در بین عوامل مربوط به راهبردها؛ عامل امنیت و ثبات در زندگی شهری (r6) و در بین عوامل مربوط به شرایط زمینه‌ای؛ عامل دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های جمعی (z10) از مهمترین عوامل مربوط به مهاجرت جوانان روستایی نیز شناسایی شدند. در مجموع بیشترین ضریب مسیر میان شرایط علی و محوری و کمترین ضریب مسیر نیز میان شرایط محوری و راهبردها قرار گرفته است که خلاصه آن در جدول ۳ ارائه شده است.

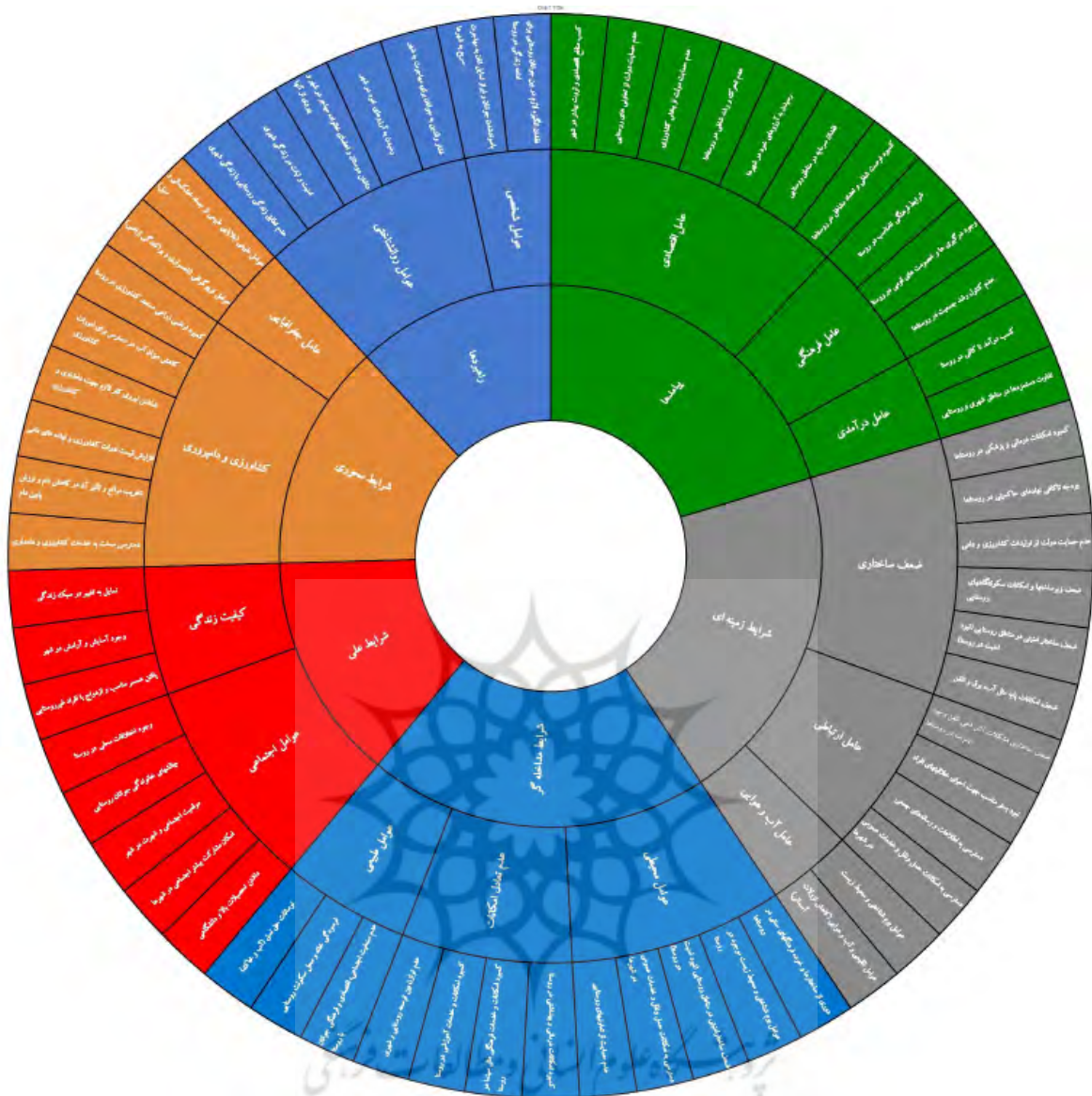
جدول ۳. ضرایب مسیر در دو حالت استاندارد و T Value

t	تاثیر	ابعاد
۲۲/۳۳۶	۰/۷۹۰	شرایط محوری → شرایط علی
۳/۴۹۰	۰/۳۳۴	راهبردها → شرایط محوری
۵/۴۸۱	۰/۴۸۹	راهبردها → شرایط زمینه‌ای
۳/۶۵۰	۰/۲۸۴	راهبردها → شرایط مداخله‌گر
۲۴/۴۸۴	۰/۷۶۶	پیامد → راهبردها

۵- بحث و فرجام

در این پژوهش تلاش گردید در چارچوبی یکپارچه، دلایل و عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل مورد مطالعه قرار گیرد. نتایج حاصل از کدگذاری‌ها بیانگر این است که بطور کلی عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل در ۶ طبقه اصلی جایگیری می‌شود: (۱) مقوله محوری، (۲) شرایط مداخله‌گر، (۳) شرایط علی، (۴) شرایط زمینه‌ای، (۵) راهبردها، (۶) پیامدها. با توجه به مطالب فوق می‌توان مدلی جهت معرفی این عوامل به صورت نمودار ۵ ارائه داد:

همانطور که اشاره شد مهاجرت پدیده‌ای است که اکثر کشورهای دنیا اعم از توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته با آن دست به‌گریبان هستند. مهاجرت به دلایل و انگیزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، طبیعی و جمعیتی صورت می‌گیرد. در بین عوامل مؤثر بر مهاجرت، عوامل اقتصادی نقش پررنگ‌تری دارند. به طوری که کمبود فرصت‌های شغلی و تعداد مشاغل در روستاها یکی از مهمترین دلایل مهاجرت بشمار می‌رود. در روستاهای استان اردبیل به دلیل شرایط اقلیمی حاکم، امکان کشاورزی در همه فصول فراهم نیست به همین دلیل کشاورزان نیمی از سال را بیکار هستند که این به نوبه خود باعث تشدید مهاجرت می‌شود به طوری که اکثر مهاجران روستایی این استان به صورت فصلی مهاجرت می‌کنند. مؤثر بر تمایل نیروهای جوان روستایی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. بر اساس نتایجی که بدست آمد، می‌توان نتیجه گرفت مهاجرت جوانان روستایی در این استان تحت تأثیر عوامل اقتصادی، محیطی، اجتماعی، کشاورزی، روانشناختی و همچنین ضعف ساختاری مربوط به روستاهاست. همه این عوامل همواره به صورت یکسان و در یک راستا عمل نمی‌کنند و ممکن است به دلایل مختلف در طول زمان باهم متفاوت باشند و همچنین ممکن است در یک مقطعی از زمان سیر صعودی و در مقطعی دیگر سیر نزولی داشته باشد.

نمودار ۵. مدل نهایی عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی استان اردبیل بر اساس رویکرد داده‌بنیاد

یکی دیگر از مسائلی که دامن‌گیر مردم روستاهای استان اردبیل شده فقدان سرمایه در مناطق روستایی است که ناشی از عدم حمایت دولت از روستاییان و ندادن اعتبارات لازم به آنهاست. کمبود امکانات رفاهی، بهداشتی و آموزشی نیز از مهمترین عوامل مؤثر بر مهاجرت از دید جامعه‌ی مورد بررسی است. عوامل طبیعی نیز در این استان به امر مهاجرت دامن زده و عواملی از جمله پراکندگی زمینهای کشاورزی بعلت کوهستانی بودن استان و کوچک بودن زمینهای کشاورزی باعث عدم درآمد کافی شده و در نتیجه اقدام به ترک روستا می‌کنند.

مهاجرت از روستا به شهر در کل پدیده‌ای نگران‌کننده در کشور است که وقتی این مهاجرت در میان جوانان و به ویژه جوانان دارای تحصیلات دانشگاهی اتفاق می‌افتد بسیار نگران‌کننده‌تر می‌شود. زیرا این وضعیت می‌تواند ضمن کاهش توانمندی و انگیزه نیروی کار شاغل در روستاها به اتلاف سرمایه‌های انسانی و مالی در آموزش عالی نیز منجر شود. با توجه به اینکه هرگونه برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در نواحی روستایی با ساختار جمعیت و کیفیت جمعیت به طور مستقیم و غیرمستقیم ارتباط پیدا می‌کند،

بررسی و تحلیل عوامل مهاجرت‌هایی که اتفاق می‌افتد در طول زمان در مرحله اول، این جوامع و در مراحل بعدی استان را به شدت دچار کمبود نیروی انسانی جوان می‌کند و همین عوامل باعث می‌شود کشور در مسیر پیشرفت خود دچار اشکالات و موانع بسیاری گردد.

با توجه به مدل پیشنهادی که بحث درآمد روستاییان را یکی از عوامل اصلی مهاجرت به شهرها می‌داند، بنابراین باید با ایجاد امکانات و زیرساخت‌های مناسب و نیز ایجاد اشتغال پایدار در همه روستاها این تفاوت درآمدی بین شهر و روستا را تا حد امکان به حداقل کاهش داد تا بتوان در آینده از مهاجرت روستاییان جلوگیری کرد. یکی دیگر از علل عمده مهاجرت روستاییان به شهر کمبود یا نبود امکانات اولیه پزشکی و درمانی در روستاهاست که باعث هجوم اقشار گسترده جمعیت روستایی به شهرها می‌شود با ایجاد درمانگاه‌ها و بیمارستانها و دیگر مراکز درمانی در سطح روستاها تا حدی می‌توان از مهاجرت روستاییان به شهر جلوگیری کرد. همچنین ایجاد بیمارستانها در روستاهایی که جنبه مرکزیت دارد می‌تواند در این مورد اقدام مثبت شمرده شود تا نیازهای درمانی روستاهای اطراف را برآورده سازد. پیشنهاد می‌شود با تدوین و تصویب بسته اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی در روستاها که همزمان موارد تأمین سرمایه از طریق اختصاص وام‌های اشتغال‌زای کم‌بهره با حداقل بروکراسی، مشاوره و آموزش راه‌اندازی کسب و کارهای موردنیاز بازار و برنامه بازاریابی و فروش را در نظر گرفته باشد به حل این مشکل اقدام گردد. نتایج حاصل از این تحقیق با نتایج تحقیقات مردوخ (۱۳۷۷) در خصوص عامل اقتصادی و درآمدی؛ مهدوی (۱۳۷۷) با عامل آب و هوایی و جغرافیایی؛ حسنی ابری (۱۳۸۰) با عامل اقتصادی، اجتماعی و اقلیمی؛ محمدی یگانه و همکاران (۱۳۸۳) با عامل اقلیمی و جغرافیایی؛ هانت (۱۹۹۳) با عامل رفاهی و امکاناتی؛ بقایی و همکاران (۱۳۸۵) با عامل اجتماعی؛ صفائی پور و همکاران (۱۳۹۰) با عامل جغرافیایی و زیرساختی؛ اندرسون (۲۰۰۲) با عامل اقتصادی و رفاهی؛ اذانی و بوستانی (۱۳۹۲) با عامل اقتصادی، ارتباطی و عامل عدم امکانات و نهایتاً با نتایج تحقیقات مکیانکی و همکاران (۱۳۹۵) با عامل اقتصادی ارتباط و همخوانی دارد و در نتایج مطالعات این محققین نیز به این موارد اشاره شده است.

همچنین براساس نتایج حاصله به منظور تأثیر بیشتر سیاست‌ها و کاهش مهاجرت جوانان روستایی در استان اردبیل پیشنهاد می‌شود نکات زیر مورد توجه مسئولان و برنامه‌ریزان شهری و روستایی قرار گیرد:

- بهبود امکانات زیربنایی و جاده‌ای به منظور تسهیل در رفت و آمد روستاییان به شهرهای کوچک،
- فراهم نمودن آب لوله‌کشی سالم، برق، گاز و تلفن،
- فراهم نمودن امکانات حمل و نقل بین روستایی و بین روستاها به شهرهای کوچک،
- ایجاد نمایندگی‌های پست، خدمات ارتباطی، پاسگاه انتظامی، شرکت‌های تعاونی، فروشگاه‌های مواد غذایی و خرید، کافی‌نت در فاصله‌های مکانی مناسب برای دسترسی اهالی روستا،
- حمایت از تحصیل کرده‌های روستاها و ایجاد مشاغل مناسب در محل سکونت آنها،
- حمایت مالی از روستاییان بویژه کشاورزان و دامداران در مواقع ایجاد خسارت‌های ناشی از سیل، خشکسالی، بیماری و بلایای طبیعی و ...

- تشویق روستاییان به بیمه نمودن محصولات کشاورزی و مخصوصاً دامها،
- ایجاد بازار فروش محصولات کشاورزان و دامداران،
- ایجاد زیرساخت‌های لازم ارتباطی در مناطق روستایی، ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب در مناطق روستایی با ایجاد بنگاه‌های زودبازده و کارگاه‌های کوچک صنایع دستی، حمایت بیشتر از تولیدکننده‌های روستایی و کشاورزان از طریق ایجاد و گسترش تعاونیها، تشکل‌های خودیار و حمایت از فعالیتهای کارآفرینانه، ایجاد امکانات فرهنگی و مراکز تفریحی و رفاهی برای جوانان روستایی، کمک به یکپارچه‌سازی اراضی، بهبود امکانات حمل و نقل روستایی، ایجاد توازن بین توسعه شهری و روستایی نیز از مهمترین اقداماتی است

که می‌تواند از مهاجرت جوانان روستایی به شهرها جلوگیری کند.

۶- منابع

- ابراهیمی کوهینه، محمدصادق و اسعدی‌خوب، سیدحسن (۱۳۹۷). نقش و اهمیت کشاورزی در جلوگیری از مهاجرت روستایی - مطالعه موردی شهرستان بهمئی. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، دوره ۵، شماره ۱، ص ۸۷-۱۰۴.
- اذانی، مه‌ری و بوستانی، سعید (۱۳۹۲). تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستایی - شهری نمونه موردی (شهرستان ممسنی). نشریه فضای جغرافیایی، دوره ۱۳، شماره ۴۱، ص ۹۳-۱۱۱.
- آمار، تیمور (۱۴۰۰). تحلیل مهاجرت و تحرک مکانی به نواحی روستایی استان گیلان. مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی، دوره ۲، شماره ۲، ص ۷۹-۱۰۳.
- برومندزاده، محمدرضا و نویخت، رضا (۱۳۹۳). مروری بر نظریات جدید مطرح‌شده در حوزه مهاجرت. فصلنامه جمعیت، دوره ۲۱، شماره ۹۰ و ۸۹، ص ۷۳-۹۰.
- حسینی، قربان و خانی، سعید (۱۳۹۸). روند و الگوهای مهاجرت در استان‌های مرزی کشور. فصلنامه مطالعات ملی، دوره ۲۰، شماره ۸۰، ص ۹۳-۱۱۴.
- حسینی، قربان؛ صادقی، رسول؛ قاسمی اردهایی، علی و رستمعلی‌زاده، ولی‌اله (۱۳۹۷). تحولات روند و الگوهای مهاجرت داخلی در استانهای ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه ریزی منطقه‌ای، دوره ۸، شماره ۳۱، ص ۱-۱۸.
- رستگاری‌پور، فاطمه و محمودی، فاطمه (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل روستائیان به انواع مهاجرت داخلی در شهرستان تربت‌حیدریه. دوفصلنامه مطالعات جمعیتی، دوره ۶، شماره ۲، ص ۱۸۳-۲۰۹.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله (۱۳۹۷). بررسی عوامل تعیین‌کننده‌ی تعلق جوانان روستایی به محل زندگی خود. مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۱۲، شماره ۱، ص ۲۹-۵۳.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله و قاسمی اردهایی، علی (۱۳۹۶). ماندن یا ترک کردن؛ چالش‌های مهاجرتی جوانان روستایی. پژوهشهای روستایی، دوره ۸، شماره ۲، ص ۲۸۲-۲۹۹.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله؛ قاسمی اردهایی، علی و رستمی، نیر (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر ماندگاری جوانان روستایی مطالعه موردی: شهرستان اهر. پژوهشهای روستایی، دوره ۴، شماره ۳، ص ۵۰۵-۵۳۴.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله (۱۳۹۶). جاذبه و دافعه‌ی روستایی و تأثیر آن بر ماندگاری یا تمایل به مهاجرت در میان جوانان روستایی شهرستان‌های هشت‌رود و اسکو. توسعه محلی (روستایی-شهری)، دوره ۹، شماره ۱، ص ۱۴۵-۱۷۰.
- عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ اژدرپور، علیرضا و شریف‌زاده، محمدشریف (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به مهاجرت در بین روستائیان شهرستان زابل. نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی، دوره ۲۳، شماره ۶۷، ص ۱۷۳-۱۹۵.
- غفاری گیلانده، عطا؛ پادروندی، بهزاد؛ حیدری‌ساربان، وکیل و هاشمی‌معصوم‌آباد، رضا (۱۳۹۶). تحلیل سطح برخورداری نواحی روستایی استان اردبیل از امکانات توسعه. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۷، شماره ۲۸، ص ۲۵-۳۸.
- قدیری‌معصوم؛ مجتبی؛ یوسفی؛ حبیبه؛ اکبرپورسراسکانرود، محمد و خلیلی، احمد (۱۳۹۱). تعارض روستاگریزی جوانان با روند توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان دیزمار غربی شهرستان جلفا). پژوهشهای روستایی، دوره ۳، شماره ۱۰، ص ۹۷-۱۱۷.
- مجتبایی، کاظم؛ نوابخش، مهرداد و کلدی، علیرضا (۱۳۹۹). بررسی تغییر انسجام اجتماعی ناشی از مهاجرت در شهر قم.

پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، دوره ۱۳، شماره ۲، ص ۷۰-۵۱.
 موحدی، بهناز؛ موسائی، میثم؛ سجادیپور، سیدمحمدکاظم؛ متقی، ابراهیم و بقایی سرابی، علی (۱۴۰۰). تحلیل محیط نهادی مدیریت مهاجرت به خارج از کشور با تأکید بر اسناد بالادستی. راهبرد اجتماعی فرهنگی، دوره ۱۰، شماره ۱، ص ۳۸-۵.
 موحدی، رضا و سامیان، مسعود (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان در شهرستان سردشت. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره ۱۳، شماره ۱، ص ۱۷۷-۱۶۳.
 میرزایی، معصومه و کلاهی، مهدی (۱۳۹۹). روستازیستی پایا در شهرستان تربت‌حیدریه. نشریه روستا و توسعه، دوره ۲۳، شماره ۳، ص ۷۹-۹۶.

نجفی، مریم؛ زنگنه، یعقوب و سلمانی‌مقدم، محمد (۱۴۰۰). تحلیلی بر چگونگی و دلایل اقامت مهاجرین روستایی وارد شده به شهر در بدو ورود و تحرک سکونتی آنها در مراحل بعد از سکونت اولیه (مطالعه موردی: بجنورد). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۱۲، شماره ۴۴، ص ۱۰۹-۱۲۲.

Goldsmith, P. D., Gunjal, K., & Ndarishikanye, B. (2004). Rural-urban migration and agricultural productivity: the case of Senegal. *Agricultural economics*, Vol. 31, No.1, PP. 33-45.

Kulcsár László, J., & Curtis K. J. (2012). *International handbook of rural demography*. Amsterdam: Springer.

Long, J., Faught, S., & Johnson, C. (2020). Roles of community satisfaction and community attachment in the out-migration of rural residents. *Journal of Management and Marketing Research*, Vol. 11, PP. 1-11.

Pam, Y. D. (2014). *Rural-Urban Migration among Youths in Nigeria: The Impacts on Agriculture and Rural Development*.

Pretty, G., Bramston, P., Patrick, J., & Pannach, W. (2016). The relevance of community sentiments to Australian rural youths' intention to stay in their home communities. *American Behavioral Scientist*, Vol. 50, No.2, PP. 226-240.

Shayan, H., kohnepushi, S. (2013). Analysis of the causes of rural-urban migration (Case study: Khav and Myrabad District, Marivan County). *Journal of Research and Rural Planning*, Vol. 2, No. 1, PP. 115-141.

Taheri Demneh, M., & Kazemi, M. (2018). The Desire to Migrate Among Young Iranians; A Qualitative Study on Future Images. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, Vol.10, No.4, PP. 53-78.

Theodori, A. E., & Theodori, G. L. (2015). The influences of community attachment, sense of community, and educational aspirations upon the migration intentions of rural youth in Texas. *Community Development*, Vol.46, No.4, PP. 380-391.

Theodori, A., & Theodori, G. L. (2014). Perceptions of community and place and the migration intentions of at-risk youth in rural areas. *Journal of Rural Social Sciences*, Vol. 21, No. 1, PP. 103-121.